

مدیریت تردیدها در معماری مدرسه

حیات در حیاط

محمد تابش، طراح و پژوهشگر در زمینه معماری مدرسه

شکل ۱.۱ استفاده حداقلی
از ظرفیت‌های حیاط

نوآوری در طرح تردید

مدیریت برنامه‌ها و رویدادهای مدرسه مبتنی بر انتخاب بین دو یا چند مسیر، پس از عبور از یک مرحله مهم صورت می‌گیرند که می‌توان آن را مرحله «تردید» نامید؛ تردیدهایی که اکثراً چالش برانگیزند و انتخاب بین آن‌ها مشکل است. برخی از این تردیدها مورد توجه مدیران و دست‌اندرکاران مدرسه هستند، اما تردیدهایی هم وجود دارند که به جهت تکرار یک رویه در بیشتر مدرسه‌ها، اگر خلاف آن روال رایج تصمیم متفاوتی گرفته شود، عجیب می‌نمایند. اینجاست که مدیران خلاق مدرسه‌ها در شوراهای مدیریتی مدرسه خود نسبت به طرح این نوع از چالش‌ها پیش‌قدم می‌شوند. این در حالی است که چالش‌های رایج به ذهن بسیاری از افراد می‌رسند و به مناسبت‌ها و شکل‌های گوناگونی مانند طرح موضوع در جلسات و یا حتی طرح گلایه‌ها و نقدها در گفت‌وگوهای معمول، مطرح می‌شوند.

مدرسه است. البته چند سالی است که در برخی مدرسه‌ها براساس طرحی با عنوان «حیاط پویا» که در شماره آینده درباره آن قدری سخن خواهیم گفت، اتفاقاتی به نظر نسبت متفاوتی را شاهدیم. اما این اتفاقات کافی به نظر نمی‌رسند، چرا که باز هم از همه ظرفیت‌های حیاط و فضای باز استفاده نمی‌شود. با این حال، هنوز این موضوع در بسیاری از مدرسه‌ها به شکلی بدیهی فرض شده است که حیاط مدرسه یعنی محلی که باید آن را آسفالت کرد و روی آن با رنگ، خطوط پیرامون زمین‌های ورزشی را که رشته‌های ورزشی کاملاً معین و مشخصی هم هستند، ترسیم کرد و به نحوی، خطوط یا نقاطی برای تشکیل صف مراسم صبحگاه رسم کرد. حیاط مدرسه یعنی همین‌ها، به اضافه سرویس‌های بهداشتی که در بهترین نقاط از چشم‌انداز حیاط، بدترین منظره و چشم‌انداز را به تصویر می‌کشند.

ایجاد تردید در اطمینان

اولین قدم برای تغییر در یک نگرش، شناسایی چگونگی ایجاد تردید در ذهن افرادی است که سال‌هاست نسبت به آن باور دارند و آن را بدیهی می‌انگارند. برای کسی که باوری قدیمی و پایدار در ذهن خود دارد، نمی‌توان در این باور تردید ایجاد کرد، مگر اینکه به نحوی، کارآمدی

حیاط‌های تصرف‌شده

از موضوعاتی که کمتر به آن توجه می‌شود و به‌خاطر تکرار روالی که در حدود یک قرن شاهد آن هستیم، کاملاً عادی به نظر می‌رسد، تسلط زمین‌های ورزشی و نشانه‌های تشکیل صف مراسم صبحگاهی بر حیاط‌های



نکته‌های مدیریتی

جهان هر کسی به
اندازهٔ وسعت فکر
اوست؛ هر روز بهتر
از دیروز بیندیشیم.



ورزشی استفاده می‌کنند، از سر ناچاری چنین می‌کنند و اگر گزینه‌های دیگری هم باشد، به سراغ آن‌ها می‌روند. حتی اگر از همهٔ این حرف‌ها هم بگذریم، نمی‌توانیم در زنگ‌های کوتاه تفریح در مدرسه که فرصت انجام هیچ یک از این ورزش‌ها وجود ندارد، از حیاط‌ها بگذریم، در حالی که فکری برای آن‌ها نکرده باشیم؛ فرصت‌هایی در حدود ۱۰ تا ۱۵ دقیقه که دانش‌آموزان را تشویق می‌کنیم در کلاس نمانند و برای گذراندن این زمان به حیاط بیایند. آن‌ها در این فرصت کوتاه و در این حیاط‌ها چه می‌بینند؟ یک زمین آسفالت خاک‌خوردهٔ خاکستری رنگ با خطوط و علائم رنگ‌ورورفتهٔ زمین‌های ورزشی و مراسم صبحگاه!

سهم بچه‌ها از حیاط مدرسه همین است؟ و آیا همهٔ بچه‌ها از حیاط مدرسه به یک اندازه سهم می‌برند؟ در حاشیهٔ پرسش بالا توجه به دو پرسش فرعی دیگر نیز اهمیت دارد:

● آیا راه بهتری برای نظارت بر سرویس‌های بهداشتی وجود ندارد؟

آخرین چیزی که در مسیر دید شما قرار می‌گیرد، سهم قابل توجهی در ایجاد تصویر از چشم‌انداز شما دارد. بنابراین، دیوارهای حیاط مدرسه، برای کسانی که در مدرسه قرار دارند، از ارکان اثرگذار در ایجاد چشم‌اندازهای آن حیاط است. و اینکه ما برای چنین رکنی چه انتخابی داریم، اهمیت دارد. شاید بدترین انتخاب، تصویری از سرویس‌های بهداشتی باشد. در برخی مدرسه‌ها به این موضوع توجه کرده و برای نظارت بر سرویس‌های بهداشتی، ترفندها و موقعیت‌های مناسب‌تری در نظر گرفته‌اند. اما در نقطهٔ مقابل، مدرسه‌های زیادی هم هستند که به این موضوع توجه نکرده‌اند و چشم‌انداز حیاط مدرسه، با وجود سرویس‌های بهداشتی، خدشه‌دار شده است. هر چند پاسخ به این سؤال به اندازهٔ پرسش قبلی اهمیت ندارد، اما به هر حال سهم کم‌اثری در کلیت موضوع ندارد.

و اصالت این باور را به چالش کشید و پایه‌های آن را سست کرد. در اینجا هم با طرح یک سؤال می‌توان دروازهٔ به‌نسبت مناسبی برای ورود به دایرهٔ ایجاد تردید و به‌دنبال آن تغییر در سامان‌دهی، عملکردها و رویدادهای موجود در حیاط ایجاد کرد.

● آیا همهٔ بچه‌ها از این حیاط‌ها سهم می‌برند؟

مهم‌ترین پرسش در این‌باره همین است! تاکنون بررسی کرده‌اید اگر زنگ‌های ورزش را حذف کنیم، در سایر زمان‌ها چند درصد از بچه‌های مدرسهٔ شما از زمین‌های ورزشی استفاده می‌کنند؟ در اینجا قصد سخن دربارهٔ حذف زنگ ورزش یا زمین‌های ورزشی نداریم. فعلاً پاسخ به این سؤال، مقدمهٔ بسیار مهمی را برای ورود به مرحلهٔ بعد زمینه‌چینی می‌کند. البته پاسخ به این پرسش به یک فعالیت پژوهشی مستقل نیاز دارد و با دیده‌ها و شنیده‌ها نمی‌توان دربارهٔ آن قضاوت کرد و تصمیم درستی گرفت. اما در یک بررسی اولیه و براساس تجربه‌هایی که در مدرسه‌ها به دست آمده است، عدهٔ قابل توجهی از دانش‌آموزان، به علت نداشتن مهارت یا نداشتن علاقه به ورزش‌های فوتبال، والیبال، بسکتبال یا هندبال، به جز ساعت زنگ ورزش، در زمان‌های دیگر از حیاط مدرسه سهم ندارند. از بین انبوه رشته‌های ورزشی، تقریباً همین چند رشته هستند که حیاط‌های مدرسه‌های ما را اشغال کرده‌اند؛ آن هم بسیار نایم و با حداقلی از کیفیت و استانداردهای لازم. ضمن اینکه برخی رشته‌های ورزشی مانند تنیس روی میز، در موقعیت‌های سرپوشیده در مدرسه پشتیبانی می‌شوند و علاقه‌مندان به این رشته، همان سهم زنگ‌های ورزش را هم از حیاط ندارند.

در چنین شرایطی می‌توان پیش‌بینی کرد که سطح رضایتمندی همهٔ دانش‌آموزان از حیاط مدرسه یکسان نباشد یا فقط همان عده‌ای که به این ورزش‌های خاص علاقه‌مندند، از این شرایط رضایت کاذبی به دست آورند. چه بسا برخی از کسانی که از حیاط صرفاً به‌عنوان زمین

شکل ۲. حیاط مدرسه در
تصرف چند زمین ورزشی با
حداقل کیفیت





شکل ۳. آسیب به چشم‌اندازهای حیاط یا سرویس‌های بهداشتی در آن

چالش نگاه کرده‌ایم یا چون در کودکی خود و پدران ما چنین چیزی به‌عنوان روالی عادی و ثابت وجود داشته‌است، اکنون برای ما هم بدیهی فرض شده است؟ و شاید مهم‌ترین سؤال این باشد که آیا ارزش دارد برای برنامه‌ای در حدود ده دقیقه در یک روز، که سهم زمانی ناچیزی در کل برنامه‌ها دارد، جرئت تغییر در محیط و محل برگزاری آن برنامه را نداشته باشیم؟ به‌گونه‌ای که آن محیط در همه ساعات روز بتواند دانش‌آموزان را برای حضور در خود دعوت کند و پذیرای آن‌ها باشد؟

روشن کردن چراغ اول برای پاسخ به این تردید

گفته شد که بعد از طرح این مجموعه پرسش‌ها و ورود به آن‌ها، زمینه و امکان شکست عادت‌های دیرینه در ما فراهم می‌شود. اکنون تکرار روال ثابت پیشین تنها در صورتی معنا پیدا می‌کند که بتوانیم با مهم‌ترین چالش که همان تسلط زمین‌های ورزشی بر حیاط و یافتن سهم همه دانش‌آموزان از حیاط مدرسه است، به درستی روبه‌رو شویم. اما قبل از اینکه بفهمیم چگونه حیاط مدرسه را طراحی یا بازطراحی کنیم که همه دانش‌آموزان مدرسه از آن سهم ببرند، باید به‌طور کلی مفهوم سهم‌بردن از حیاط مدرسه را تعریف کنیم. اگر قرار است از بین واژه‌ها به دنبال پاسخ باشیم، جز زندگی و حیات، چیز دیگری نمی‌تواند روشن‌کننده معنا و رنگ و بوی این سهم از این فضای کلیدی در مدرسه (که نقشی حیاتی دارد) باشد.

حیات در حیاط مدرسه سهم گمشده بسیاری از دانش‌آموزان در برخی مدرسه‌های ماست. چگونگی مدیریت این تردید و تلاش برای پاسخ به این پرسش را که چه نوع طرح و اتخاذ چه تصمیم‌هایی می‌تواند به دمیدن حیات در حیاط مدرسه منجر شود، به شماره آینده واگذار می‌کنیم.

آیا مراسم صبحگاه شکل و شمایل دیگری نمی‌تواند داشته باشد؟

اصل بودن یک مراسم برای صبحگاه خیلی ارزشمند است. حتماً مدرسه‌هایی هستند که در دوران قبل از کرونا این مراسم را به بهترین شکل برگزار کرده‌اند و برای بچه‌ها خاطره خوبی از شروع یک روز مدرسه فراهم کرده‌اند. اما متأسفانه در بسیاری از مدرسه‌ها، مراسم صبحگاه با شکل و شمایلی تکراری و در شرایط کاملاً کسل‌کننده، باعث می‌شود بسیاری از دانش‌آموزان نسبت به آغاز یک روز در مدرسه احساس چندان مطلوبی نداشته باشند. باید از خود پرسسیم، آیا راه ایجاد نظم در دانش‌آموزان، تنها در خط‌کشی یا نقطه‌گذاری حیاط و ایستادن اجباری آن‌ها در محل‌های مشخص در مراسم صبحگاه خلاصه می‌شود؟ آیا همین حیاط با محیطی دلپذیرتر نمی‌تواند محل برگزاری این مراسم باشد؟ آیا تاکنون از این رویه نتیجه یا نتایج مطلوبی به‌دست آورده‌ایم. آیا برای پاسخ خود به این پرسش‌ها کار پژوهشی و علمی در مدرسه خود انجام داده‌ایم؟ آیا اصلاً به این موضوع به‌عنوان یک



شکل ۴. علائم تأکید می‌کنند که برگزاری مراسم صبحگاه به شکل بسیار منظم (یادگانی) در اینجا بسیار اهمیت دارد.